

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

17 (26)

2017

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

NEKASDIENIŠKOS KASDIENYBĖS:

VISUOMENĖ, ISTORIJA IR GALIA

Sudarytojos NERINGA KLUMBYTĖ ir KRISTINA ŠLIAVAITĖ

THE EXTRAORDINARY EVERYDAY:

SOCIETY, HISTORY AND POWER

Edited by NERINGA KLUMBYTĖ and KRISTINA ŠLIAVAITĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

LI VILNIUS 2017

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – mokslinis etnologijos ir socialinės ir kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas. Jame spausdinami recenzuojami straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas pristato mokslo aktualijas ir skatina teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology – is a peer reviewed journal of ethnology and social and cultural anthropology. It publishes articles, conference presentations, book reviews and review articles, which may be in Lithuanian or English, primarily focused on Lithuania, Central and Eastern Europe. The journal represents current debates and engages in methodological discussions.

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius / Editor-in-Chief)

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Auksuolė Čepaitienė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Jonathan Friedman

Kalifornijos universitetas / University of California, San Diego, USA

Neringa Klumbytė

Majamio universitetas / Miami University, Ohio, USA

Orvar Löfgren

Lundo universitetas / Lund University, Sweden

Jonas Mardosa

Lietuvos edukologijos universitetas / Lithuanian University of Educational Sciences, Vilnius, Lithuania

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

REDAKCIŅĖS KOLEGIJOS SEKRETORĖ / EDITORIAL ASSISTANT

Danguolė Svidinskaitė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Leidyklos adresas / Address of the Publisher: Redakcinės kolegijos kontaktai / Editorial inquiries:
Lietuvos istorijos institutas Tel. / Phone: + 370 5 262 9410
Kražių g. 5 El. paštas / E-mail: etnolog@istorija.lt
LT-01108 Vilnius vytis.cubrinskas@vdu.lt
<www.istorija.lt>

Žurnalas registruotas / The Journal indexed in:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

Leidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (Sutartis Nr. LIP-078/2016)

TURINYS / CONTENTS

Pratarmė (<i>Neringa Klumbytė, Kristina Šliavaitė</i>)	5
Editorial (<i>Neringa Klumbytė, Kristina Šliavaitė</i>)	6

Straipsniai / Articles

Nekasdieniškos kasdienybės: visuomenė, istorija ir galia / The Extraordinary Everyday: Society, History and Power

Neringa Klumbytė, Kristina Šliavaitė

Įvadas. Nekasdieniškos kasdienybės: visuomenė, istorija ir galia	7
--	---

Tomas Vaiseta

„Kaip būk tai yra atskira valstybė“: ką reiškia būti sovietinėje psichiatrijos ligoninėje?	13
‘Like in a Separate State’: What Did it Mean to be Hospitalised in a Soviet Psychiatric Hospital? Summary	39

Neringa Klumbytė

Laiškų institucija ir kritinis pilietiškumas satyros ir humoro žurnale „Šluota“	43
The Institution of Complaints and Critical Citizenship in the Humour Journal ‘The Broom’. Summary	75

Rima Praspaliauskienė

Įvokelinti gyvenimai: sveikatos priežiūros praktika Lietuvoje	77
Enveloped Lives: Practising Health and Care in Lithuania. Summary	96

Kristina Šliavaitė

Dovanos mokytojams Lietuvos mokyklų bendruomenėse: tarp bendruomeniškumo kūrimo ir mainų	99
Gift-Giving at State Schools in Lithuania: Between Community Building and Economic Exchange. Summary	122

Mykolė Lukošienė

Ekologinis pažeidžiamumas ir kasdienės patirtys pamario krašto užliejamose teritorijose	125
Ecological Vulnerability and Everyday Experiences in the Pamarys Flooded Area. Summary	149

Maryna Bazylevych, Brittany Anderson

„Norėčiau patirt staigmeną... ką nors nesuplanuoto.“ Ukrainos jaunimo vilties vizijos.....	153
‘I Would Like to Have a Surprise ... Something Unplanned.’ Imaginaries of Hope among Young People in Ukraine. Summary	171

Fabio Mattioli

- Klasė ir kasdienybė: Makedonijos darbininkų atvejis 173
 Daily Life and Class among Macedonian Workers. Summary 190

Elana Resnick

- Protest and the Practice of Normal Life in Bulgaria 193
 Protestas ir normalaus gyvenimo praktika Bulgarijoje. Santrauka 212

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Gediminas Lankauskas. The Land of Weddings and Rain: Nation and Modernity in Post-Socialist Lithuania (*Neringa Klumbytė*) 215
 Monika Frėjutė-Rakauskienė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė, Irena Šutinienė. Etniškumas ir identitetai Pietryčių Lietuvoje: raiška, veiksniai ir kontekstai (*Dovilė Budrytė*) 219
 Rasa Paukštytė-Šaknienė, Jonas Mardosa, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė. Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje (*Laima Anglickienė*) 222
 Skaidrė Urbonienė. Religinė liaudies skulptūra Lietuvoje XIX a. – XX a. I pusėje (*Jonas Mardosa*) 225

Konferencijos / Conferences

- Ritualinių metų darbo grupės pranešimai XIII SIEF simpoziume (*Žilvytis Šaknys*) 231
 Trečioji Balkanų ir Baltijos etnologų konferencija (*Žilvytis Šaknys*) 232
 Tarptautinė konferencija „Skirtys ir bendrumai“ (*Viktorija Serbentienė*) 235
 Etnologijos doktorantų konferencija VERITAS ETHNOLOGICA (*Jonas Tilvikas, Audronė Daraškevičienė*) 237

Sukaktys / Anniversaries

- Irenai Reginai Merkienei – 80 (*Žilvytis Šaknys*) 241

Tarptautinė konferencija „Skirtys ir bendrumai“

2016 m. rugsėjo 22–23 d. Lietuvos istorijos institute vyko konferencija „Skirtys ir bendrumai kultūrinuose ir socialiniuose kontekstuose“. Ši baigiamąji Etnologijos ir antropologijos skyriaus mokslinių tyrimų programos „*Savas ir kitas* Lietuvoje: socialinės struktūros, kultūra, tapatybė (2012–2016 m., vadovė Vida Savoniakaitė)“ renginį organizavo Auksuolė Čepaitienė, Darius Daukšas, Vida Savoniakaitė ir Vytautas Tumėnas. Tai buvo jau antroji šios programos konferencija, skirta „savo“ ir „kito“ tyrimams.

Konferencijos organizatoriai kvietime teigė: „Šiandieninė tikrovė akivaizdžiai parodė, kad „savas“ ir „kitas“ yra ne tik tyrėjų taikomas kultūrinės ir socialinės klasifikacijos priemonė, bet ir konkrečios, judrios, gyvenimiškai apčiuopiamos realijos.“ Tyrėjai buvo kviečiami pateikti savo tyrimus ir diskutuoti tokiais klausimais kaip pakitęs požiūris į „sava“ ir „kita“ mokslo teorijoje; lyginti, kokios „skirtys“ ir „bendrumai“ būdingi tradicinėje bendruomenėje ir šiuolaikinėje visuomenėje; aptarti kultūrinės ir socialines praktikas; kultūrinius ženklus, žyminčius ribas tarp „savo“ ir „kito“ bei su skirtimis ir bendrumais susijusius kultūrinius ir socialinius aspektus bei patiriamus iššūkius.

Tarpdalykinėje konferencijoje dalyvavo mokslininkai iš Lietuvos, Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos mokslo ir studijų institucijų, taip pat iš užsienio – Čekijos, Latvijos, Lenkijos, Jungtinės Karalystės ir Šveicarijos. Antropologai, etnologai, istorikai, folkloristai, kalbininkai, literatūrologai, politologai, sociologai iš viso perskaitė 29 pranešimus. Konferencija vyko anglų ir lietuvių kalbomis.

Plenariniame posėdyje „Skirtys ir bendrumai teoriniais požiūriais“ (*Theoretical*

remarks on dichotomies and shares) antropologas Christianas Giordano (Fribūro universitetas, Šveicarija) savo keliamus teorinius klausimus iliustravo Viduržemio jūros regiono agromiestų, laikomų tarpiniu variantu tarp miesto ir kaimo, atveju. Politologas Vladislavas B. Sotirovičius (Mykolo Romerio universitetas) pranešime pasitelkė istorinę perspektyvą – nagrinėjo kroatų istoriko ir publicisto Pavao Ritterio Vitezovičiaus (1652–1713) darbus, kuriuose kroatų valstybingumas sietas su kroatų etninėmis teritorijomis ir kalba. Plenarinį posėdį užbaigė antropologė Aivita Putņina (Latvijos universitetas, Riga). Jos pranešimo ašimi buvo šiandien visoje Europoje aktuali pabėgėlių integracijos ir su ja susijusių iššūkių tema. Latvijoje atlikti tyrimai leido diskusijoje palyginti šį atvejį su pabėgėlių integracijos keliamais iššūkiais Lietuvos visuomenei (pavyzdžiui, žiniasklaidos formuojamas neigiamas pabėgėlių įvaizdis).

Pirmajame posėdyje „Savas ir kitas kasdieniuose ir politiniuose kontekstuose“ (*The self and the other in everyday and political contexts*) pranešėjai pristatė požiūrius į „sava“ ir „kita“ per politikos ir kasdienybės prizmę. Kristina Šliavaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras, Vytauto Didžiojo universitetas) aptarė etninių mažumų (lenkų, rusų, baltarusių) ir lietuvių etninės daugumos paribiuose tyrimus. Monika Frėjutė-Rakauskienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras), remdamasi spaudos diskursu, nagrinėjo rusų etninės mažumos poziciją „savas“ ir „kitas“ skalėje. Trečiasis šios sesijos pranešimas buvo skirtas šventėms kaip kasdienybės tyrimų objektui: Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė (Vytauto Didžiojo universitetas) per vizualią medžiagą atskleidė interneto tinklapiuose,

skirtuose krikštytųjų ir vestuvių šventėms ir jų atributikai, atsiskleidžiantį tradicijos ir modernumo santykį.

Antrajame posėdyje „Baltų (e)migrantai, Europa ir kosmopolitizmas“ (*The Baltic (e)migration, Europe and cosmopolitanism*) pranešėjai Laura Laurušaitė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), Vilija Ralytė (Lietuvos istorijos institutas) ir Jolanta Kuznecovienė (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas) kėlė svarbius tapatybės šiuolaikinėje visuomenėje klausimus. Trečiajame posėdyje „Sava ir kita religijoje“ (*The self and the other in religion*) Kristine Ante (Čarlzo universitetas, Praha, Čekija) perskaitė pranešimą apie Latvijoje atliktus tyrimus ir atskleidė skirtingų krikščioniškų bendruomenių tapatybės bruožus, ženklus. Eglė Aleknaitė (Vytauto Didžiojo universitetas) aptarė *neošamanizmo* sąvoką ir tyrimus šiuolaikinėje visuomenėje, o Danguolė Svidinskaitė (Lietuvos istorijos institutas) pateikė požiūrį į „skirtis“ ir „bendrumus“, savo tyrimo objektu pasirinkdama Lietuvoje ir už jos ribų XIX a. išleistuose katalikų katekizmuose minimus gyvūnus, analizavo kontekstą ir gyvūnų santykius su žmonėmis.

Konferencijos pirmos dienos darbą užbaigė doktorantų forumas, kuriame jaunieji tyrėjai – Jonas Tilvikas (Lietuvos istorijos institutas), Auksė Noreikaitė (Vytauto Didžiojo universitetas) ir Audronė Daraškevičienė (Lietuvos istorijos institutas) – nagrinėjo kultūros sampratą tradicinėje ir šiuolaikinėje visuomenėse.

Antrąją dieną penktasis posėdis „Kas sava bendruomenėse?“ (*What's own in communities?*) buvo skirtas bendrumams, kurie sieja įvairias bendruomenes ir kolektyvus: Irma Šidiškienė (Lietuvos istorijos institutas) tai aptarė palyginusi talkas kaimo vietovėse ir neoficialias bendradarbių veiklas mieste, Vida Palubinskienė (Lietuvos edukologijos universitetas) atkreipė dėmesį į Europoje paplitusių muzikos ins-

trumentų įtaką žemaičių kanklių muzikai. Algytė Merkeliėnė (Klaipėdos universitetas) nurodė XX–XXI a. skudučių muzikos savitumus ir kaitą Lietuvoje, o Gaila Kirdienė (Lietuvos muzikos ir teatro akademija) aptarė muzikuojančio imigranto iš JAV tapatybės atvejį.

Šeštame posėdyje „Tarp žinojimo ir „savų“ žinių konstravimo“ (*Between familiarity and creation of the self*) pranešimą apie kultūrų tyrėją Janą Michałą Witortą (1853–1903), politinį kalinį ir tremtinį, perskaitė Anna Gomóła (Śląski universitetas, Katowicai, Lenkija). Rolandas Kregždys (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) kalbėjo apie keleto lietuvių apeiginių papročių simbolių, kaip Grabnyčių žvakė ir nuotakos šydas, sąsajas su žydų kultūra. Žydrūnas Vičinskas (Klaipėdos universitetas) analizavo Mato Pretorijaus XVII a. II pusės pateikiamų mitologinių žinių apie eglės ir kriaušės vertinimus autentiškumą.

Septintame posėdyje „Kintantis savas ir kitas“ (*The alter self and the other*) Ullrichas Kockelis (Heriot-Watt universitetas, Edinburgas, Jungtinė Karalystė) originaliai atskleidė, kaip panašumai gali skirti, o skirtumai sieti bendruomenes. Vytautas Tumėnas (Lietuvos istorijos institutas) kalbėjo apie kultūros ženklus kaip tapatybės simbolius, kartu galinčius sukelti ir tarpkultūrinius konfliktus. Anete Karlsonė (Latvijos universitetas, Ryga) savo pranešime pristatė Latvijos televizijoje ir viešojoje erdvėje kilusias diskusijas dėl tautinių drabužių, kurie padeda braižyti „savos“ kultūros ribas.

Aštuntąjį posėdį, kuris tęsė septintojo darbą, pradėjo Auksuolė Čepaitienė (Lietuvos istorijos institutas). Skirtis tarp individualumo, kuris dažniausiai siejamas su modernia visuomene, ir bendruomeniškumo tradicinėje Lietuvos bendruomenėje ji lygino remdamasi teoriniu diskursu ir etnografinių lauko tyrimų medžiaga. Da-

rius Daukšas (Lietuvos istorijos institutas) savo pranešime kalbėjo apie tai, kokiomis priemonėmis konstruojamas bendras tapatumas naujoje vietoje (migracijoje) nagrinėdamas savo atliktą Norvegijos lietuvių etnografinį lauko tyrimą. Konferenciją užbaigė Vida Savoniakaitė (Lietuvos istorijos institutas) pranešimu, atskleidžiančiu, kokios šiuolaikinės visuomenės „savo“ ir „kito“ teorinės bei etnografinės sampratos paribuose, pavyzdžiui, Lietuvos ir Latvijos pasienyje.

Baigiamosiose konferencijos ir mokslinių tyrimų programos „*Savas ir kitas Lietuvoje*“ diskusijose V. Savoniakaitė apibendrino iš skirtingų perspektyvų išsakytas mintis. Kelti klausimai dėl tyrimų akademinio naujumo, aktualumo, rezultatų. Dalyvių pasisakymai ir diskusijose kilusios mintys dar kartą leido įsitikinti, jog „savas“ ir „kitas“, tradicines ir šiuolaikines bendruomenes siejantys ir skiriantys aktualūs klausimai šiuolaikinėje situacijoje verti tolesnių tyrimų.

Viktorija Serbentienė

Etnologijos doktorantų konferencija *VERITAS ETHNOLOGICA*

VERITAS ETHNOLOGICA – tai etnologijos mokslo krypties doktorantų konferencija, kurioje jie pristato atliekamus tyrimus ir gautus rezultatus pakeliui iki galutinio tikslo – disertacijos gynimo. Sumanymas rengti tokią konferenciją pirmiausia kilo iš noro, kad su etnologijos krypties doktorantų atliekamais tyrimais galėtų susipažinti ne tik kolegos bei jų dėstytojai, bet ir platesnė mokslinė bendruomenė. Kitas sumanymo aspektas – kelti mokslinį doktorantų lygį, skatinti bendradarbiavimą tarp doktorantų ir tarp juos rengiančių įstaigų. Pirmoji *Veritas ethnologica* surengta Kaune 2016 m. Tuomet konferencijoje dalyvavo Klaipėdos universiteto, Lietuvos istorijos instituto, Vytauto Didžiojo universiteto doktorantūros doktorantai. Ši antroji konferencija įvyko 2017 m. Klaipėdoje ir, be jau minėtų mokslo įstaigų, dalyvavusių pernai, dar prisidėjo Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Vilniaus universitetas. Konferencija vyko dvi dienas – savo pranešimus skaitė penkiolika doktorantų ir viena absolventė.

Pirmoji savo tyrimą apie vaiko socializaciją ankstyvuju jo gyvenimo laikotarpiu XXI a. Lietuvoje pristatė Audronė Darskevičienė (Lietuvos istorijos institutas). Ji rūpinimosi kūdikiu praktikas nagrinėjo kaip kultūrinius teiginius, atspindinčius visuomenės prioritetus, santykius tarp vaikų ir suaugusiųjų, visuomenės santykį su gamta. Jos teigimu, Lietuvoje galima išskirti du pagrindinius rūpinimosi kūdikiu modelius – *romantinį* ir *racionalųjį*, kurie skiriasi esminiais rūpinimosi kūdikiu principais.

Rūtos Latinytės (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešime „Visuomenės samprata fenomenologinėje antropologijoje“ buvo klausama, kaip fenomenologinė prieiga gali padėti iš naujo įvertinti ir praturtinti žmonių tarpusavio buvimo bei veikimo procesų tyrimus. Ieškodama atsakymo į šį klausimą, R. Latinytė apžvelgė teorines diskusijas apie tai, kaip fenomenologijoje žiūrima į žmonių santykius apsiekitimo dovanomis kontekste. Pranešimo autorė daugiausia